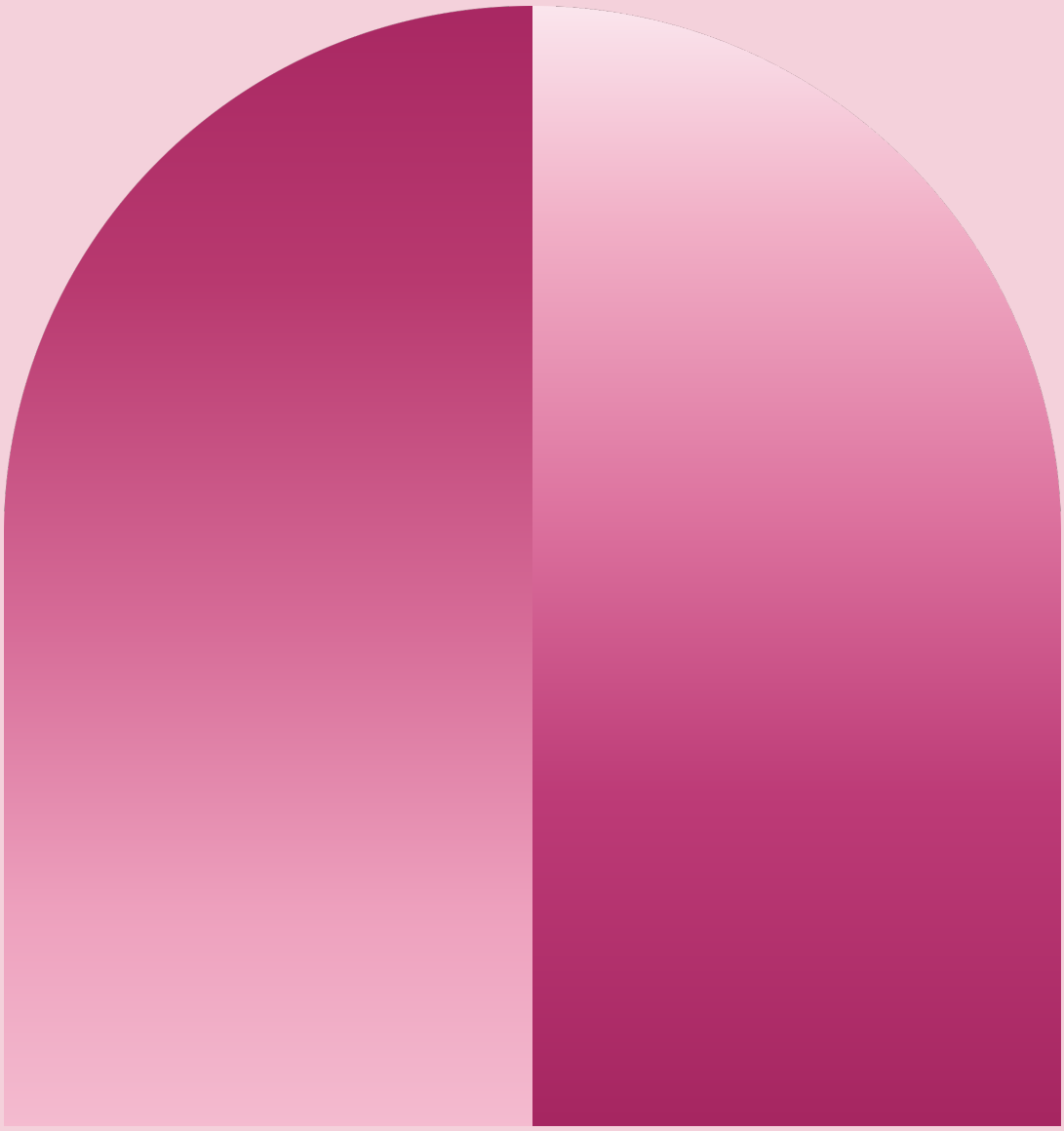
DOKUMENT JAVNE POLITIKE

LOKALIZACIJA AGENDE *MLADI, MIR I BEZBEDNOST* U PREŠEVU

Izazovi i preporuke za razvoj javnih politika

DOKUMENT JAVNE POLITIKE

Lokalizacija Agende *Mladi, mir i bezbednost* u Preševu

Izazovi i preporuke za razvoj javnih politika

Dokument javne politike zasnovan na Anketi mladih o učešću, uticaju i uključivanju mladih u Preševu, pripremljen kao podrška lokalizaciji Agende UN Mladi, mir i bezbednost u opštini Preševo.

Ovaj dokument izrađen je u okviru grant šeme RYCOgnizing YPS, uz podršku Nemačke razvojne saradnje, a koju sprovodi Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO). Izneti stavovi i mišljenja isključivo su stavovi Građanskih inicijativa, Nove društvene inicijative i organizacije Livrit i ne odražavaju nužno stavove RYCO-a ili Nemačke razvojne saradnje. Ni RYCO ni davalac granta ne mogu se smatrati odgovornim za sadržaj ovog izveštaja.

Sadržaj

1. **Uvod** 4

2. **Metodologija i osnova za dokument javne politike** 6

3. **Ključni izazovi i nedostaci** 7

   - Aktivnost mladih ograničena na oblasti bez uticaja na odlučivanje 7
   - Međuetnički kontakt zavisan od projekata 7
   - Jezičke barijere i nedostatak zajedničkih aktivnosti 7
   - Nedostatak poverenja u institucije i civilno društvo kao ključni akter okupljanja zajednice 8
   - Prepreke suštinskom učešću mladih 8
   - Razlike između urbanijeg i ruralnih naselja u pristupu aktivnostima 8
   - Udaljenost od republičkih javnih politika i izvora finansiranja 8
   - Ograničene mogućnosti zapošljavanja i odlazak mladih 9

4. **Preporuke za razvoj javnih politika zasnovanih na konsultacijama sa mladima** 10

   P1 Participacija: Osnažiti Lokalni savet za mlade i uvesti obavezujući protokol institucionalnog odgovora na predloge mladih 10

   P2 Participacija: Uspostaviti program osnaživanja mladih i podržati ih da razvijaju i sprovode inicijative za unapređenje lokalne zajednice 11

   P3 Prevencija: Uspostaviti stalni program zajedničkih aktivnosti i učenja jezika za mlade iz svih zajednica 13

   P4 Partnerstva: Institucionalizovati višegodišnje partnerstvo sa civilnim društvom i otvoriti mladima pristup republičkim javnim politikama i izvorima finansiranja 14

   P5 Povlačenje i reintegracija: Proširiti lokalne ekonomske prilike za mlade kao osnov za život u zajednici 15

1. Uvod

Preševo je multietnička opština u Pčinjskom okrugu na jugu Srbije, smeštena na južnom kraju Preševske doline, na glavnom drumskom i železničkom koridoru prema Severnoj Makedoniji. Prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2022. godine[1], koje je objavio Republički zavod za statistiku, opština ima 33.449 stanovnika, od kojih se 31.340, više nego devet od deset, izjasnilo kao pripadnici albanske nacionalnosti, dok ostatak stanovništva čine srpska i romska zajednica, kao i manje brojne grupe.

Preševo je istovremeno demografski mlada opština. Prema demografskoj studiji Republičkog zavoda za statistiku iz 2025. godine, Preševo, zajedno sa Bujanovcem, Tutinom, Novim Pazarom i Sjenicom, spada u *oaze mladih* u zemlji, odnosno u opštine u kojima mladi čine više od četvrtine ukupnog stanovništva, i to u periodu kada se broj mladih na nivou Srbije ubrzano smanjuje.[2] Preševo je prepoznato i kao retka opština u Srbiji sa pozitivnim prirodnim priraštajem.

Nasuprot tome, ekonomski položaj opštine je nepovoljan. Preševo je svrstano u devastirana područja, odnosno u jedinice lokalne samouprave čiji je stepen razvijenosti ispod 50% republičkog proseka.[3] Opština Preševo je na popisu stanovništva 2022. godine zabeležila najveću razliku u Srbiji između ukupnog broja popisanih lica i broja stalnih stanovnika, sa nešto više od 25.000 stanovnika. Taj disparitet može biti objašnjen time da Preševo ima izuzetno veliku dijasporu. Mnogi građani albanske nacionalnosti koji su poreklom iz Preševa žive i rade u zapadnoj Evropi, ali su tokom popisa bili prisutni ili su ih članovi porodice popisali kao privremeno odsutne. Ovaj podatak ukazuje na to da veliki broj porodica iz Preševa živi i radi u inostranstvu, a da je odlazak čest i očekivan deo životnog puta mladih. Preševo je opština sa najnižom prosečnom neto zaradom u Srbiji (73.521 dinar u maju 2025. godine), a u drugom tromesečju 2025. godine u opštini je bilo tek 3.923 zaposlenih, dok se, prema rečima predsednice opštine, stanovništvo najvećim delom izdržava od pomoći rodbine iz inostranstva, trgovine i poljoprivrede.[4] Školovanje na albanskom jeziku moguće je do kraja srednje škole, ali udžbenici na albanskom jeziku, uprkos inicijativama koje traju od 2002. godine, i dalje nisu obezbeđeni, pa nastavnici u školama u regionu sami prevode lekcije i pripremaju nastavne materijale.[5] Za mlade koji visoko obrazovanje stiču na kosovskim univerzitetima dodatnu prepreku predstavlja to što Srbija ne primenjuje sporazum o međusobnom priznavanju univerzitetskih diploma, što prema procenama pogađa i do nekoliko stotina osoba, naročito pri zapošljavanju. Poverenje u institucije dodatno opterećuje porast pasivizacije prebivališta, što može dovesti do gubitka biračkog prava, ličnih dokumenata, zdravstvenog osiguranja i pristupa zapošljavanju za brojne pripadnike albanske nacionalne manjine.

1 Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2022 — Nacionalna pripadnost (Knjiga 1)*, april 2023 (kompletne tabele sa podacima po opštinama: https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234001.pdf)

2 Devedžić, M. i Šobot, A. (2025). *Demografski profil mladog stanovništva Srbije*. Republički zavod za statistiku: https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20254003.pdf

3 Vlada Republike Srbije, *Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave*.

4 BBC News na srpskom, *Kako se živi u Preševu i Bojniku, najsiromašnijim opštinama Srbije*, preneo portal 021.rs, 9. avgust 2025: https://www.021.rs/story/BBC/417552/Kako-se-zivi-u-Presevu-i-Bojniku-najsiromasnijim-opstinama-Srbije.html

5 Bujanovačke, *Položaj Albanaca u Srbiji (2): Škole bez knjiga, mladi bez prava na posao u sopstvenoj zemlji*, 17. mart 2026: https://bujanovacke.co.rs/2026/03/17/polozaj-albanaca-u-srbiji-drugi-deo/

Posmatrani zajedno, ovi podaci ukazuju na to da Preševo ima brojnu i demografski značajnu populaciju mladih, ali da su ekonomske i društvene prilike i mogućnost da mladi izgrade budućnost u svojoj lokalnoj sredini ključni za poboljšanje njihovog položaja.

2. Metodologija i osnova za dokument javne politike

Konsultacije sa mladima u Preševu sprovedene su u avgustu i septembru 2026. godine, kako bi se dodatno sagledao položaj mladih u odnosu na tematske oblasti Agende *Mladi, mir i bezbednost* (u daljem tekstu: YPS agenda).

Savetodavno telo mladih u Preševu sprovelo je **anketu** među mladima, kako bi se ispitale njihove potrebe u zajednici i prikupili podaci o životnom iskustvu. Ispitanici su bili uzrasta od 14 do 30+ godina (većinom od 14 do 20 godina), pretežno ženskog pola, albanske nacionalnosti, sa prebivalištem u opštini Preševo i u ruralnijim naseljima. Većina ispitanika već je uključena u neki oblik organizovane aktivnosti: volontiranje, neformalne grupe mladih, organizacije civilnog društva, sportska i kulturna udruženja ili udruženja mladih i za mlade, te političke stranke. Anketa je obuhvatila različite tematske oblasti, uključujući učešće, međuetnički kontakt, liderstvo i poverenje, uticaj koji mladi ostvaruju na prioritete opštine, itd.

U odgovorima se izdvajaju tri ključna problema. Prvo, mladi ne vide mehanizam kroz koji njihovi predlozi mogu da utiču na odluke opštine. Drugo, međuetnički kontakt odvija se gotovo isključivo u okviru organizovanih, projektnih aktivnosti, koje se ne prelivaju na svakodnevni život, dok jezičke barijere i nedostatak zajedničkih aktivnosti ostaju glavne prepreke za razvoj zajednice. Treće, organizacije civilnog društva jedini su akteri kojima ispitanici dosledno pripisuju sposobnost da okupe zajednicu, dok su opštinske i druge javne institucije gotovo potpuno odsutne iz tih odgovora.

Objedinjujući nalaze konsultacija sa dostupnim demografskim i razvojnim podacima o opštini Preševo, ovaj dokument identifikuje prioritetne oblasti u kojima postoji raskorak između postojećih javnih politika i stvarnih iskustava i potreba mladih. Cilj je da se na te oblasti usmeri pažnja donosilaca odluka. Na osnovu prepoznatih izazova, dokument predlaže pet konkretnih i primenljivih preporuka. Za svaku preporuku navedeni su odgovorni akteri, predložene aktivnosti, rokovi za sprovođenje i mehanizmi odgovornosti, kako bi se unapredio kvalitet rada opštine.

3. Ključni izazovi i nedostaci

Aktivnost mladih ograničena na oblasti bez uticaja na odlučivanje

Kao oblasti u kojima mladi imaju mogućnost da učestvuju, ispitanici su naveli obrazovanje, kulturu, ljudska prava i ravnopravnost, sport i zaštitu životne sredine. Nasuprot tome, kao oblasti u kojima mladi nemaju stvaran uticaj pretežno se navode odlučivanje, politika, omladinska politika, lokalno planiranje i razvoj, zapošljavanje, kao i javne politike i zakonodavstvo koji se odnose na manjinske zajednice, iako pojedini ispitanici kao takve navode i obrazovanje, sport i kulturu ili zaštitu životne sredine, a jedan smatra da su mladi prisutni i aktivni u svim oblastima. Jedan ispitanik opisao je taj obrazac navodeći da se u oblasti planiranja i razvoja inicijativa očekuje mišljenje mladih, ali na konačnu odluku ne mogu da previše utiču. Mladi, dakle, nisu isključeni iz javnog života, ali su dobrodošli uglavnom u onim oblastima u kojima se ne odlučuje o važnim pitanjima, kao što je na primer, raspodela resursa.

Na pitanje kada su poslednji put videli da je neka mlada osoba ili udruženje mladih/za mlade uticalo na odluku opštine, nešto više od polovine ispitanika odgovorilo je *nikada*, *retko* ili *ne znam*. Oni ispitanici koji su odgovorili *veoma često* na druga pitanja u upitniku navodili su da mladi nemaju stvaran uticaj na odlučivanje, zbog čega i ove odgovore treba čitati pre kao opšti utisak o prividu uticaja više nego kao konkretno iskustvo. Kroz konsultacije ključni razlozi koje ispitanici navode za nedostatak uticaja su: mišljenja mladih se često ne shvataju ozbiljno, između ostalog zbog godina i nedostatka iskustva, institucije retko uzimaju u obzir njihove predloge, a mladi nisu dovoljno uključeni u procese u kojima se odluke donose. Pojedini ispitanici navode i nepoverenje u političke ličnosti i partije.

Međuetnički kontakt zavisan od projekata

Na pitanje gde se najčešće susreću mladi iz albanske, srpske i drugih zajednica, ispitanici su najčešće navodili organizovane omladinske aktivnosti, a zatim kafiće i javne prostore, organizacije civilnog društva i školu. Posledično zaključujemo da velika većina ispitanika smešta međuetnički kontakt u okruženje koje neko mora da organizuje. Jedan ispitanik naveo je da druženje između ovih grupa nije uobičajeno, osim kada je nametnuto okolnostima, poput posla, škole ili neke aktivnosti. Za razliku od Bujanovca, gde je izražena prostorna segregacija, problem u Preševu prvenstveno je to što zajednički prostori ne nastaju spontano, već ih je potrebno stvarati. Kontakt postoji tamo gde ga projekat omogući i prestaje kada se projekat završi, zbog čega međuetnički odnosi mladih u praksi zavise od donatorskih projektnih ciklusa, što sprečava ostvarivanje održive i kontinuirane podrške.

Jezičke barijere i nedostatak zajedničkih aktivnosti

Kao uzroke razdvojenosti ispitanici najčešće navode jezičke barijere i nedostatak zajedničkih aktivnosti, a zatim predrasude, različite društvene krugove, podelu u obrazovanju i uticaj porodice i sredine, dok kao mesta razdvajanja navode škole, kafiće, sportske i kulturne aktivnosti i pojedina naselja. Iako

je podelu u obrazovanju izričito naveo samo jedan ispitanik, važno je imati u vidu kontekst da se nastava u Preševu odvija u paralelnim sistemima na albanskom i srpskom jeziku.

Nedostatak poverenja u institucije i civilno društvo kao ključni akter okupljanja zajednice

Na pitanje ko može da okupi građane i građanke da preduzmu aktivnosti za dobrobit zajednice, i to iz iskrene želje za angažovanjem, a ne iz straha, većina ispitanika navela je organizacije civilnog društva i omladinske organizacije. Na pitanje koga lično poštuju kao dobrog lidera, svaki četvrti nije mogao da navede nikoga, a ostali su uglavnom opisivali poželjne osobine (pravednost, aktivno slušanje mladih, odgovorno korišćenje sredstava, rad sa više zajednica), a ne konkretne osobe. Nijedan ispitanik nije naveo aktuelnog nosioca javne funkcije. Organizacije civilnog društva u Preševu, stoga, uživaju nivo poverenja koji opštinske institucije nemaju, ali je to poverenje koncentrisano u malom broju projektno finansiranih organizacija, bez stabilne finansijske osnove i institucionalnog položaja u lokalnom odlučivanju.

Prepreke suštinskom učešću mladih

Na pitanje šta bi pomoglo mladima da imaju više uticaja, najčešći odgovor bila je podrška, uz više prilika za učešće u donošenju odluka i zahtev da njihov glas bude saslušan i sproveden u delo. Nekoliko razrađenijih odgovora navodi i konkretne mehanizme: obuke za liderstvo, savete mladih, formalne pozicije i uloge, pravo da predlažu i vode konkretne projekte, finansiranje kako dobre ideje ne bi ostale samo reči, dostojno predstavljanje u institucijama i poverenje da će predlozi biti uzeti u razmatranje. Pojedini ispitanici naveli su i lična i društvena ograničenja, poput samopouzdanja, samostalnosti, obrazovanja.

Razlike između urbanijeg i ruralnih naselja u pristupu aktivnostima

Trećina ispitanika živi u seoskim naseljima. Budući da su organizovane omladinske aktivnosti glavno mesto i učešća i međuetničkog kontakta, a da se one pretežno odvijaju u urbanijim mestima, udaljenost može da predstavlja dodatnu prepreku učešću, zbog nedostupnog prevoza, loših termina, velikih troškova, saglasnosti roditelja, itd. Ispitanici iz seoskih naselja bili su među onima koji su najjasnije tražili više aktivnosti, više prostora za mlade i više mogućnosti.

Udaljenost od republičkih javnih politika i izvora finansiranja

Deo odgovora, uglavnom ispitanika iz organizacija civilnog društva i omladinskog ogranka političke stranke, odnosi se na odnos između Preševa i republičkog nivoa. Kao oblast najmanjeg uticaja mladih navedene su javne politike i zakonodavstvo koji se tiču manjinskih zajednica, a kao prva stvar koju bi trebalo promeniti naveden je pristup nacionalnim politikama, povećanje transfera iz republičkog budžeta, kako bi se sredstva slobodnije usmeravala ka civilnom društvu. Dvoje ispitanika, među kojima i jedna ispitanica uzrasta od 14 do 20 godina, kao prvi prioritet navela je veću transparentnost i odgovornost vlasti. Ovi odgovori ukazuju na oblik isključenosti koji se ne svodi samo na kapacitete opštine. Mladi u Preševu udaljeni su od procesa u kojima se kreiraju i finansiraju javne politike relevantne za manjinske zajednice, a prepreke uključuju geografsku udaljenost, političku situaciju, jezik, ograničeno

poznavanje republičkih mehanizama konsultacija i zavisnost od finansijske podrške na koje opština ima mali uticaj.

• Ograničene mogućnosti zapošljavanja i odlazak mladih

Značaj ove oblasti stoga prvenstveno proizlazi iz demografskih i razvojnih podataka iz uvoda, na osnovu kojih je jasno da se omladinska politika u Preševu ne može odvojiti od ekonomske politike. U opštini u kojoj je odlazak čest i očekivan izbor, stvaranje lokalnih ekonomskih prilika ključno je i za učešće mladih u životu zajednice.

4. Preporuke za razvoj javnih politika zasnovanih na konsultacijama sa mladima

Preporuke u nastavku upućene su prvenstveno Skupštini opštine Preševo ili telu pod njenom nadležnošću, tako da se svaki zahtev odnosi na nešto što opština Preševo može autonomno da sprovede. Svaka preporuka utemeljena je u jednom ili više stubova Agende UN Mladi, mir i bezbednost, kako su definisani Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 2250: participacija, zaštita, prevencija, partnerstva, te povlačenje i reintegracija. Kada se neka preporuka dotiče i nadležnosti na republičkom nivou, ona i dalje utvrđuje konkretnu aktivnost opštine, uz mogući zagovarački korak prema nadležnom ministarstvu.

> *Svaka preporuka prati strukturu zahteva javne politike: konkretna aktivnost i problem koji rešava, imenovani akter, konkretni koraci za sprovođenje, vremenski okvir i mehanizam odgovornosti.*

Preporuka 1. Participacija: Osnažiti Lokalni savet za mlade i uvesti obavezujući protokol institucionalnog odgovora na predloge mladih

Utvrditi i objaviti polazno stanje institucionalne brige o mladima u opštini Preševo, uspostaviti inkluzivan i funkcionalan Lokalni savet za mlade i usvojiti obavezujući protokol prema kojem svaki predlog mladih, podnet kroz institucionalne kanale, dobija pisani odgovor u definisanom roku, na srpskom i albanskom jeziku, sa navođenjem šta će biti učinjeno, do kada, ko je za to zadužen i, ukoliko se predlog ne usvaja, iz kojih razloga.

Participacija, u okviru YPS agende, znači više od konsultovanja; ona podrazumeva stvaran uticaj na odluke i resurse koji oblikuju živote mladih. Ispitanici u Preševu ne vide mehanizam kroz koji njihovi predlozi mogu da utiču na odluke opštine: kao oblasti u kojima mladi nemaju stvaran uticaj pretežno navode upravo odlučivanje, omladinsku politiku i lokalno planiranje, a nešto više od polovine ispitanika navodi da nikada nije ili je retko videlo da je mlada osoba ili udruženje mladih uticalo na odluku opštine. Kao razloge ističu da se mišljenja mladih ne shvataju ozbiljno, između ostalog zbog godina i nedostatka iskustva, da institucije retko uzimaju u obzir njihove predloge i da mladi nisu dovoljno uključeni u procese odlučivanja. Protokol za povratnu informaciju ne obavezuje opštinu da prihvati svaki predlog, ali je obavezuje da na njega odgovori, čime se stvara javna evidencija na osnovu koje se može pratiti odgovornost institucija prema mladima i postepeno graditi poverenje koje ispitanici danas pripisuju gotovo isključivo civilnom društvu.

Ciljni akteri: Skupština opštine Preševo, kabinet predsednika opštine i opštinska uprava, Kancelarija za mlade (KZM), Lokalni savet za mlade i Savetodavno telo mladih.

Predložene aktivnosti:

- Izvršiti polaznu analizu, na srpskom i albanskom jeziku, o pregledu stanja institucionalne brige o mladima: da li je Lokalni savet za mlade konstituisan i kada je poslednji put zasedao, mandat i kadrovske kapacitete Kancelarije za mlade, status Lokalnog akcionog plana za mlade, kao i planirana i izvršena budžetska sredstva za omladinsku politiku u prethodne tri godine.
- Ukoliko Lokalni savet za mlade nije konstituisan ili nije aktivan, imenovati ga ili rekonstituisati u punom sastavu, uz ravnopravnu zastupljenost mladih žena i muškaraca, mladih iz seoskih naselja i mladih iz svih zajednica, i redovno objavljivati poslovnik i zapisnike sa sednica.
- Usvojiti formalni protokol odgovora kojim se utvrđuju priznati kanali za podnošenje predloga mladih (uključujući Lokalni savet za mlade, Savetodavno telo mladih, đačke parlamente i udruženja), najduži rok za pisani odgovor, obavezan sadržaj odgovora i organizaciona jedinica odgovorna za njegovo izdavanje.
- Odrediti kontakt osobu u opštini za predloge mladih, sa kontakt podacima objavljenim na sajtu opštine i dostupnim u školama i prostorima za mlade, uključujući i one u seoskim naseljima.
- Formalizovati ulogu Lokalnog saveta za mlade u lokalnom planiranju, uključujući obavezu da pre izrade godišnjeg plana i budžeta opštini dostavi objedinjene prioritete mladih, kao i obavezu opštine da obrazloži na koji način su ti prioriteti uzeti u obzir.
- Organizovati kratku obuku o primeni protokola za nadležne zaposlene u opštini, kao i za omladinske organizacije i đačke parlamente o načinu njegovog korišćenja.

Vremenski okvir: *Odmah* (do 6 meseci) za pregled polaznog stanja, konstituisanje ili rekonstituisanje Lokalnog saveta za mlade, usvajanje protokola i određivanje kontakt osobe; *kratkoročno* (do 12 meseci) za prvi objavljeni registar predloga i odgovora i prvu analizu poštovanja rokova.

Odgovornost i praćenje: Vođenje javne evidencije primljenih predloga i izdatih odgovora, koja se objavljuje najmanje dva puta godišnje i sadrži predmet predloga, datum prijema, datum odgovora i ishod; godišnja analiza Lokalnog saveta za mlade o udelu predloga na koje je odgovoreno u propisanom roku i udelu sprovedenih predloga; i razmatranje evidencije na sednici Skupštine opštine i na redovnim sastancima sa organizacijama civilnog društva (preporuka 4).

Preporuka 2. Participacija: Uspostaviti program osnaživanja mladih i podržati ih da razvijaju i sprovode inicijative za unapređenje lokalne zajednice

Uspostaviti opštinski program koji mladima iz Preševa pruža obuke iz liderstva i pisanja predloga projekata, finansira inicijative koje sami osmisle i sprovedu i obezbeđuje im stvarne uloge u omladinskim i opštinskim telima. Program treba da bude dostupan i mladima iz seoskih naselja, uz ravnopravno učešće mladih žena i mladića.

U okviru YPS agende, participacija podrazumeva ne samo prisustvo, već i stvarnu mogućnost da mladi predlažu, odlučuju i sprovode. Kao ono što bi mladima pomoglo da imaju više uticaja, ispitanici u

Preševu najčešće navode podršku, više prilika za učešće u donošenju odluka i zahtev da njihov glas bude saslušan i sproveden u delo. Razrađeniji odgovori navode i konkretne institucionalne mehanizme, ali i navode i lična ograničenja, poput samopouzdanja, samostalnosti i obrazovanja, zbog čega je potrebno istovremeno raditi i na osnaživanju mladih i na institucionalnim mehanizmima. Pored toga, trećina ispitanika živi u seoskim naseljima, gde nedostupan prevoz, nepogodni termini, troškovi i saglasnost roditelja mogu dodatno da ograniče učešće. Cilj ove preporuke zato nije samo da se mladi osnaže, već i da sami sprovedu inicijative i ostvare vidljiv i dokumentovan uticaj u zajednici.

Ciljni akteri: Skupština opštine Preševo, Kancelarija za mlade (KZM), Lokalni savet za mlade, Savetodavno telo mladih, škole i đački parlamenti, Lokalni savet za rodnu ravnopravnost ili odgovarajuće drugo savetodavno telo, kao i omladinske i ženske organizacije civilnog društva.

Predložene aktivnosti:

- Sprovoditi redovan program obuka iz liderstva, javnog nastupa, izrade predloga projekata i upravljanja malim projektima za mlade uzrasta od 15 do 30 godina, u partnerstvu sa organizacijama koje uživaju poverenje mladih, u terminima i na lokacijama dostupnim i mladima iz seoskih naselja, uz pokrivanje troškova učešća.
- Osnovati mali namenski fond za inicijative koje predlažu i vode mladi, uključujući neformalne grupe mladih i đačke parlamente, sa transparentnim kriterijumima, jednostavnim obrascem prijave na srpskom i albanskom jeziku i rokom za odlučivanje dovoljno kratkim da se inicijativa može sprovesti u toku jedne školske godine. Deo sredstava opredeliti za inicijative iz seoskih naselja.
- Obezbediti da predlagači finansiranih inicijativa imaju vodeću ulogu u njihovom sprovođenju, uz mentorsku podršku drugih razvijenijih partnerskih organizacija.
- Obezbediti da predlozi nastali kroz program budu obuhvaćeni protokolom odgovora (preporuka 1) i objavljivati godišnji pregled predloženih, finansiranih i sprovedenih inicijativa, kako bi primeri uspešnih inicijativa bili vidljivi i drugim mladima.

Vremenski okvir: *Odmah do kratkoročno* (do 12 meseci) za program obuka, namenski fond i formalne uloge u savetodavnim telima; *srednjoročno* (1–3 godine) za procenu da li su učesnici ostvarili trajnije uloge u lokalnim strukturama odlučivanja.

Odgovornost i praćenje: Godišnje izveštavanje o prijavama, dodeljenim sredstvima i sprovedenim inicijativama, sa podacima razvrstanim po polu, uzrastu i mestu stanovanja (grad ili selo); praćenje kasnijih uloga učesnika u omladinskim i opštinskim telima; i uloga Savetodavnog tela mladih i Lokalnog saveta za mlade u godišnjem pregledu programa.

Preporuka 3. Prevencija: Uspostaviti stalni program zajedničkih aktivnosti i učenja jezika za mlade iz svih zajednica

Obezbediti prostor za mlade i stalni program zajedničkih aktivnosti koji finansira opština, u kome se mladi iz albanske, srpske, romske i drugih zajednica redovno susreću i uče jezik jedni drugih, kako njihov kontakt ne bi zavisio od pojedinačnih projekata.

U okviru YPS agende, prevencija zahteva kontinuirano ulaganje u društvene uslove koji smanjuju isključenost i distancu među zajednicama. Konsultacije u Preševu pokazuju da se međuetnički kontakt odvija pretežno u okviru organizovanih, projektnih aktivnosti, koje se ne prelivaju na svakodnevni život i prestaju kada se projekat završi. Kao najčešće uzroke razdvojenosti ispitanici navode jezičke barijere i nedostatak zajedničkih aktivnosti, a u kontekstu paralelnih školskih sistema na albanskom i srpskom jeziku zajednički prostor bez zajedničkog jezika može da reprodukuje upravo onu razdvojenost koju treba da prevaziđe. Kontakt među mladima iz različitih zajednica bi trebalo biti osmišljen, finansiran i održavan, nezavisno od donatorskih projektnih ciklusa.

Ciljni akteri: Skupština opštine Preševo, Kancelarija za mlade (KZM), Lokalni savet za mlade, osnovne i srednje škole sa nastavom na albanskom i srpskom jeziku, kao i albanske, srpske i romske organizacije civilnog društva kao partneri u sprovođenju.

Predložene aktivnosti:

- Obezbediti pristupačnu i etnički neutralnu fizičku lokaciju kao prostor za mlade i uspostaviti posebnu godišnju budžetsku liniju opštine za osoblje, programe i održavanje.
- U saradnji sa OCD, izraditi i usvojiti godišnji programski okvir koji daje prioritet aktivnostima koje ispitanici prepoznaju kao mesta susreta, pre svega organizovanim omladinskim aktivnostima, kao i sportu i kulturi.
- Uvesti dobrovoljno, neformalno učenje jezika (srpski jezik za mlade koji se školuju na albanskom jeziku i albanski jezik za mlade koji se školuju na srpskom jeziku), kroz konverzaciju i zajedničke aktivnosti, uz potvrdu o učešću koja može biti korisna pri zapošljavanju ili daljem školovanju.
- Deo aktivnosti organizovati u seoskim naseljima i obezbediti prevoz za mlade iz sela, u terminima usklađenim sa školskim obavezama, kako bi program bio dostupan i van urbanijih mesta.

Vremenski okvir: *Kratkoročno* (1–2 godine) za uspostavljanje prostora, mehanizma finansiranja, kadrovskih rešenja i prvog godišnjeg programskog ciklusa; *srednjoročno* (2–3 godine) za razvoj jezičke komponente do obima u kojem se može proceniti njen uticaj na svakodnevni kontakt.

Odgovornost i praćenje: Izveštavanje o učešću i aktivnostima, sa podacima razvrstanim po uzrastu, polu, zajednici i mestu stanovanja (grad ili selo); godišnji pregled od strane Lokalnog saveta za mlade; i kontinuirano ispitivanje stanja u zajednici kako bi se utvrdilo da li se kontakt pomerio sa organizovanih aktivnosti ka svakodnevnom životu.

Preporuka 4. Partnerstva: Institucionalizovati višegodišnje partnerstvo sa civilnim društvom i otvoriti mladima pristup republičkim javnim politikama i izvorima finansiranja

Uspostaviti transparentan opštinski okvir za višegodišnje partnerstvo i sufinansiranje sa omladinskim, ženskim i romskim organizacijama civilnog društva u Preševu, i obezbediti podršku kojom mladi mogu da učestvuju u republičkim procesima kreiranja javnih politika, pristupaju republičkim i međunarodnim izvorima finansiranja i ostvaruju svoja prava pred institucijama.

Stub partnerstva YPS agende zahteva da javne institucije pređu sa ad hoc konsultacija na strukturiranu saradnju, predvidivo finansiranje i podeljenu odgovornost sa organizacijama civilnog društva koje poseduju relevantnu stručnost i poverenje zajednice. Konsultacije u Preševu za to daju jasan osnov, većina ispitanika vidi organizacije civilnog društva i omladinske organizacije kao aktere koji mogu da okupe zajednicu, dok su opštinske i druge javne institucije gotovo potpuno odsutne iz tih odgovora. To poverenje je važan resurs, ali je nestabilno, jer organizacije rade uglavnom na osnovu kratkoročnih projektnih grantova, bez formalne uloge u lokalnom odlučivanju. Istovremeno, deo ispitanika ukazuje na udaljenost od republičkih javnih politika, naročito onih koje se tiču manjinskih zajednica, na zavisnost od finansijske podrške na koju opština ima mali uticaj i na potrebu za većom transparentnošću i odgovornošću vlasti. Zbog toga ova preporuka povezuje lokalno partnerstvo sa podrškom za pristup procesima, sredstvima i pravima na republičkom nivou.

Ciljni akteri: Skupština opštine Preševo, nadležna opštinska odeljenja, služba besplatne pravne pomoći opštine, Kancelarija za mlade (KZM), Lokalni savet za mlade, organizacije civilnog društva i neformalne grupe mladih, kao i, u zagovaračkim aktivnostima, ministarstvo nadležno za mlade i Nacionalni savet albanske nacionalne manjine.

Predložene aktivnosti:

- Usvojiti opštinski okvir za partnerstvo sa organizacijama civilnog društva kojim se utvrđuju transparentni kriterijumi za saradnju, sufinansiranje, konsultacije i učešće u osmišljavanju programa.
- Zaključiti višegodišnje ugovore o pružanju usluga ili sufinansiranju sa aktivnim organizacijama mladih i za mlade, na osnovu jasno definisanih uloga i očekivanih rezultata, kako programi za mlade ne bi bili prekidani između projektnih ciklusa.
- U okviru Kancelarije za mlade uspostaviti funkciju informisanja i podrške koja prati otvorene republičke i međunarodne konkurse relevantne za mlade i pruža praktičnu pomoć pri prijavljivanju, uz obuke iz pisanja predloga projekata i finansijskog izveštavanja za organizacije i neformalne grupe.
- Podržati učešće predstavnika/ca mladih iz Preševa u republičkim strukturama i procesima konsultacija, uključujući pokrivanje putnih troškova, i zagovarati, u saradnji sa Nacionalnim savetom albanske nacionalne manjine, da se republičke konsultacije o javnim politikama koje se tiču manjinskih zajednica sprovode i na albanskom jeziku, uz primerene rokove za dostavljanje komentara.

- U saradnji sa organizacijama civilnog društva i službom besplatne pravne pomoći opštine, obezbediti mladima i njihovim porodicama dostupne informacije i pravnu pomoć, na srpskom i albanskom jeziku, u vezi sa statusom prebivališta, ličnim dokumentima i ostvarivanjem prava koja od njih zavise.
- Održavati strukturiran dijalog opštine i civilnog društva najmanje dva puta godišnje, sa objavljenim dnevnim redom i zapisnikom, i sa evidencijom predloga iz preporuke 1 kao stalnom tačkom dnevnog reda.

Vremenski okvir: *Odmah* (do 6 meseci) za usvajanje okvira za partnerstvo i obezbeđivanje informacija i pravne pomoći; *kratkoročno* (do 12 meseci) za prve višegodišnje ugovore i uspostavljanje funkcije informisanja i podrške; *srednjoročno* (1–3 godine) za redovno učešće predstavnika/ca mladih u republičkim procesima konsultacija.

Odgovornost i praćenje: Javni registar ugovora o partnerstvu; godišnje izveštavanje o podnetim prijavama i obezbeđenim sredstvima omladinskih organizacija iz Preševa; evidencija republičkih procesa konsultacija u kojima su učestvovali predstavnici/e mladih iz Preševa; evidencija o broju pruženih informacija i slučajeva pravne pomoći, uz zaštitu podataka o ličnosti; i godišnji zajednički pregled partnerstva sa organizacijama koje u njemu učestvuju.

Preporuka 5. Povlačenje i reintegracija: Proširiti lokalne ekonomske prilike za mlade kao osnov za život u zajednici

Unaprediti pristup mladih zapošljavanju i lokalnim mogućnostima za sticanje prihoda kroz ciljane mere za zapošljavanje i preduzetništvo mladih, dostupne i mladima iz seoskih naselja, kao i kroz podršku mladima u postupcima priznavanja diploma, uz transparentne kriterijume i javno izveštavanje o korisnicima i rezultatima ovih mera.

U kontekstu Preševa, stub povlačenja i reintegracije može se operacionalizovati kroz mere koje smanjuju ekonomsku isključenost mladih i proširuju pouzdane puteve kojima mladi mogu da obezbede egzistenciju u svojoj lokalnoj sredini. Ova preporuka prvenstveno se oslanja na demografske i razvojne podatke: Preševo je demografski mlada opština, ali i opština sa najnižom prosečnom neto zaradom u Srbiji i malim brojem zaposlenih, u kojoj se veliki deo stanovništva izdržava od pomoći rodbine iz inostranstva, a odlazak je čest i očekivan izbor mladih. Mladima koji su visoko obrazovanje stekli na kosovskim univerzitetima zapošljavanje dodatno otežava nepriznavanje diploma. Ispitanici su zapošljavanje naveli među oblastima u kojima mladi nemaju stvaran uticaj, a deo ispitanika kao prioritet navodi veću transparentnost i odgovornost vlasti, zbog čega je važno da mere podrške budu otvorene, sa jasnim kriterijumima i javno dostupnim rezultatima.

Ciljni akteri: Skupština opštine Preševo i nadležne organizacione jedinice opštinske uprave, Kancelarija za mlade (KZM), lokalna filijala Nacionalne službe za zapošljavanje, srednje škole, lokalni poslodavci i organizacije civilnog društva, kao i, u zagovaračkim aktivnostima, Nacionalni savet albanske nacionalne manjine.

Predložene aktivnosti:

- Uspostaviti opštinski program za zapošljavanje i preduzetništvo mladih, koordinisan sa Nacionalnom službom za zapošljavanje i osmišljen tako da dopunjuje postojeće republičke mere (npr. sprovođenje programa Garancija za mlade).
- Obezbediti grantove, sufinansiranje, mentorstvo ili podršku za pokretanje održivih biznisa koje vode mladi, uz transparentne kriterijume odabira i posebnu dostupnost podnosiocima iz seoskih naselja.
- U saradnji sa Kancelarijom za mlade, Nacionalnom službom za zapošljavanje i srednjim školama, obezbediti redovno informisanje mladih o dostupnim programima zapošljavanja, obukama i prilikama za razvoj, na srpskom i albanskom jeziku, uključujući i aktivnosti u seoskim naseljima.
- U okviru Kancelarije za mlade obezbediti savetodavnu podršku mladima u postupcima priznavanja diploma i drugih obrazovnih isprava (informisanje o procedurama i pomoć pri pripremi dokumentacije) i, u saradnji sa Nacionalnim savetom albanske nacionalne manjine, zagovarati prema nadležnom ministarstvu primenu sporazuma o međusobnom priznavanju univerzitetskih diploma.
- Usvojiti i objaviti jasne kriterijume za dodelu opštinske podrške zapošljavanju i preduzetništvu mladih, kao i informacije o korisnicima i dodeljenim sredstvima.

Vremenski okvir: *U roku od 12 meseci* za uspostavljanje programa za zapošljavanje i preduzetništvo mladih, usluga informisanja i savetodavne podrške u priznavanju diploma; *kratkoročno do srednjoročno* (1–3 godine) za sprovođenje i evaluaciju mera podrške zapošljavanju i preduzetništvu mladih.

Odgovornost i praćenje: Godišnje objavljivanje podataka o korisnicima programa i rashodima; godišnje praćenje ishoda u pogledu zaposlenosti i preduzetništva među učesnicima programa, sa podacima razvrstanim po polu, uzrastu i mestu stanovanja; evidencija o broju mladih kojima je pružena podrška u postupcima priznavanja diploma i ishodima tih postupaka; i uključivanje rezultata u godišnji pregled Lokalnog saveta za mlade.